

a topoľov – embryo budúceho lužného lesa. Je to ako pôsobivá hra na hudobnom nástroji, ako keď hrá Paco de Lucia na klasickej španielskej gitare. Hráč a hudobný nástroj sú jeden celok, hudbou vyjadrujú seba. Žiada sa pohrúžiť do rieky, splynúť s jej vodami.

Uprostred jesene, keď vody opadnú, nízke slnko dáva lesk tmavým blatám na jazere. Pod modrou oblohou zaduje severný vietor. Z vysvietených stromov ševlivo sprýchne svetlo. Počúť listopad. Odhalia sa opustené hniezda.

Voda – univerzálne rozpúšťadlo

– aj slaná, aj trpká. Niekedy sa nedá piť. Niekedy nemôžem, inokedy nechcem. Spája protirečivé, približuje vzdialené. Úplne pri mne, na perách, na líci, vo vlasoch, na dlani, vše zahalená hmlami, s hladinou istoty, obohnaná obavami, oslepujúca a tmavnúca, osviežujúca, chladivá a zimomravá v plynnom, kvapalnom a v pevnom skupenstve. Voda ako živel, ako zdroj, ako symbol – bez nej niet zelených farieb nádeje.

Štefan Maglocký

Premýšľajme s Josefom Vavrouškom

“... Co mně k Tobě vlastně v prvních chvílích přitahovalo, byla Tvá vřelost a vlídnost. Vlídnost k lidem, dětem, úcta ke každému tvoru, k rostlině, k práci lidských rukou i k dílu přírody. A odvaha. Odvaha říkat a dělat v každé době to, co vycházelo z Tvého přesvědčení. A nezištnost, nesobeckost, velkorysost. A také tvrdohlavost. Stál jsi si vždy, bez ohledu na potíže, za svým názorem...”

Tieto slová napísala pani Eva Vavroušková svojmu manželovi v liste, ktorý si už, žiaľ, nemohol prečítať, lebo odišiel aj s dcérou Petrou na dlhú cestu bez možnosti návratu. Napísala ho ako spomienku na ich spoločný život v deň, keď dostala od Jana Kellera rukopis knihy *Premýšlení s Josefem Vavrouškom*.

Kniha má výstižný názov. Autor nielenže do nej zaradil tie Vavrouškove myšlienky, na ktoré on sám kládol najväčší dôraz, ale týmito bril(i)antnými myšlienkami, ako zlatnícky majster drahými kameňmi, vyšperkoval vlastné premýšľanie. Čitateľ pritom môže ľahko

a zreteľne v texte rozlíšiť autentické Vavrouškove myšlienky, od voľnejšie tlmočených, ako aj od úvah a komentárov J. Kellera.

Jadrom knihy je Vavrouškova analýza hodnotových orientácií modernej spoločnosti (3. kapitola), jeho projekt ekologickej spolupráce v rámci Európy (8. kapitola) a návrh na reštrukturalizáciu OSN, ktorý predložil na konferencii v Riu r. 1992 (9. kapitola).

Publikácia má 11 kapitol, ktoré zjednocuje pojem (problém) *trvalo udržateľný spôsob života*. Jeho ekvivalentmi v knihe sú termíny *trvalo udržateľný život* a *trvalo udržateľná*

spoločnosť. Pojem trvalá udržateľnosť je alternatívou k súčasným neudržateľným (z hľadiska deštrukcie životného prostredia v planetárnej mierke) trendom vývoja modernej spoločnosti. Robí ho to aktuálnym, prijímaným i odmietaným, vyvolávajúcim diskusie a polemiky, ale často i obchádzaným mlčaním. Má svojich zástancov a rozvíjateľov, ale aj odporcov a kritikov.

J. Keller myšlienky trvalo udržateľného spôsobu života nielen prezentuje, ale i obhajuje, obohacuje a rozvíja, najmä v ekonomických a politických súvislostiach. Je to možné aj preto, že trvalo udržateľný život (či spoločnosť) nie je žiadna dogma, nie je to konštrukt akejsi ideálnej spoločnosti či prísľub budúcej prosperity, ba nie je to ani vidina veľkého dobra, ktoré nás kdesi čaká. Je to obyčajné varovanie, že dnešné smerovanie ľudskej spoločnosti dlhodobo udržateľné nie je a zároveň je to odporúčanie orientovať sa na dlhodobý časový horizont, úctu k životu a neživej prírode, a hľadať rovnováhu medzi myšlienkami humanizmu a orientáciou na zachovanie prírody. Usilovať sa o harmóniu vzťahov medzi človekom a prírodou na základe zodpovednosti voči budúcim generáciám.

Udržateľnosť nemožno pre budúce generácie vysnívať. Je to celkom prozaická výzva na odmietanie všetkého, čo podľa nášho názoru a vlastnej skúsenosti udržateľné nie je. Josef Vavroušek prijal túto výzvu ako teoretický a praktický problém (zmyslu) svojho života. A Jan Keller citlivo reflektuje logiku jeho riešenia. Za východisko pokladá Vavrouškovo hlboké znepokojenie aktuálnym stavom a perspektívami vývoja na Zemi, jeho starosť o osudy ľudstva a uvedomenie si rizík bezstarostnosti a optimizmu z budúcnosti. Identifikuje neudržateľné trendy vývoja s vysokou a stále rastúcou spotrebou (najmä štátov Severu), spojenou s in-

tenzívny čerpaním prírodných zdrojov a produkciou obrovského množstva odpadov. Vedú k rýchlemu pokračovaniu deštrukcie prírody a životného prostredia na globálnej, regionálnej i miestnej úrovni. Ich korene (ako ideový zdroj i ako alibi) vidí v hodnotovom systéme (najmä euro-amerického kultúrneho okruhu), nápravu tohto stavu v zmene hodnotových orientácií ľudstva. Autor uvádza, že J. Vavroušek vyvinul nemalé analytické úsilie na hľadanie hodnôt zlučiteľných s trvalo udržateľným spôsobom života ako alternatívy k hodnotám vzťahujúcim sa k neudržateľným trendom rozvoja. Zarádzuje k nim vedomie spolupatričnosti s prírodou, úctu k životu a prírode ako celku, kvalitatívny rozvoj ľudskej spoločnosti, uvedomelú, dobrovoľnú skromnosť, vedomie zodpovednosti za stav vecí (pričom zdôrazňuje potrebu prijatia zásady, že *sloboda každého jednotlivca končí nielen tam, kde začína sloboda iného, ale tiež tam, kde začína ničenie prírody*). Ďalej je to opatrnosť pri zásahoch do prírody a racionálne myslenie doplnené intuíciou a citom, obnovenie oslabeného pudu sebazáchovy (na základe systematickej reflexie negatívnych dôsledkov činnosti človeka na jeho zdravie a životné prostredie), rešpektovanie dlhodobých dôsledkov ľudskej činnosti na základe poznania a vedomia zodpovednosti voči budúcim generáciám, snaha o vcítěnie sa do situácie iných v záujme spolužitia pri zachovaní a podpore ich svojbytnosti a rozmanitosti, a to v rámci rozvíjania participatívnej demokracie.

(Poznámka redakcie: Brillantnú Vavrouškovu analýzu reálnych a alternatívnych hodnôt *Hľadání lidských hodnot slučitelnych s trvale udržitelnyim způsobem života* sme uverejnili v časopise *Životné prostredie* č. 6/1994.)

Čo však ľuďom bráni v tom, aby sa spontánne priklonili k týmto hod-

notám? A ako možno prekonať zábrany na ceste k trvalo udržateľnému spôsobu života? Práve v súvislosti s hľadaním odpovedí na tieto existenčné otázky predstavuje autor čitateľovi J. Vavrouška nielen ako múdreho, ale aj mimoriadne odvážneho človeka, ktorý hovoril a robil v každej dobe to, čo vychádzalo z jeho presvedčenia.

Aj za cenu nespravodlivých obviňovaní z nepriateľstva k trhu a údajných útokov na ľudskú slobodu, nebol J. Vavroušek slepý voči zjavným nedostatkom trhových mechanizmov a opakovane upozorňoval, že ideológia voľného trhu je len ideológiou (a teda neslúži len pravdivej analýze existujúcich pomerov). Voľný trh, preferujúci krátkodobé ciele, nedokáže nič povedať k (ekologickej) budúcnosti rovnako ako neignorovať to, čo sa nedá prepočítať na peniaze. Hoci je výhodný napr. pri distribúcii nedostatkových zdrojov, predsa nevie zabrániť tomu, aby sa z hojného zdroja nestal zdroj nedostatkový. Úcta k životu a prírode zväzuje trhu jeho neviditeľné ruky a trh, ktorý nepozná cenu života, prostredníctvom liberalizmu z donútenia akcentuje ľudské práva a výnimočnosť človeka a "perfektne" zdôvodňuje neúctu k životu vôbec. Nereaguje na deštrukciu životného prostredia, a preto i J. Vavroušek oprávnene zdôrazňoval nevyhnutnosť prebudovania rýdzo trhovej ekonomiky na ekologicky (i sociálne) orientovanú. Aj napriek obvineniam zo sklonov k totalitnému mysleniu (či inklinácie k zelenému fašizmu) a sympatií k štátnemu dirigizmu, pochyboval o rozumnosti rezignácie na neekonomické, predovšetkým legislatívne nástroje usmerňovania hospodárskeho života. A ani obviňovania z ľavicovej úchyľky ho neodradili od hľadania nových udržateľných ciest vývoja. Proti konzervatívnej alternatíve spočívajúcej v čiastkovom vylepšovaní súčasného stavu, ako aj proti

revolučnej, nezládnuteľnej explózii globálnych problémov, stavia J. Vavroušek evolučnú alternatívu spočívajúcu v systematickej príprave a v čo najrýchlejšie uskutočňovaných zásadných zmenách zameraných na riešenie kľúčových globálnych problémov. Hodnotovú reorientáciu, ako základ tejto evolučnej alternatívy, by mali podporiť zmeny v legislatíve, oživenie mimovládnych ekologicky orientovaných združení a iniciatív (s akcentom na konštruktívnu stránku ich činnosti), vzrast environmentálneho vedomia a informovanosti obyvateľstva, ale aj koordinácia ekologicky významných iniciatív v európskom i svetovom meradle.

Lebo nestačí len dobrovoľná skromnosť a odklon od konzumných hodnôt, ak nie je sprevádzaná optimalizáciou spotreby spoločnosti ako celku. O tom sa však rozhoduje v politickej oblasti. Zrejme aj preto J. Keller sústredil pozornosť práve na analýzu Vavrouškových pragmatických krokov k postupnej realizácii jeho údajnej "utópie" trvalej udržateľnosti života.

Zvlášť, a zaslúžene, oceňuje činnosť J. Vavrouška ako ministra životného prostredia ČSFR, najmä jeho snahu položiť základy celoeurópskeho systému ochrany a obnovy životného prostredia. Ním iniciovaná i zorganizovaná prvá konferencia európskych krajín v Dobříši (júl, 1991) mala otvárať cestu do udržateľnej Európy. J. Vavroušek, dosiaľ nedocenený, videl základ reálnej možnosti integrácie Európy v spoločnej starostlivosti o spoločné životné prostredie.

Nevšednú erudíciu a rozľadenosť preukázal J. Vavroušek v súvislosti s Konferenciou OSN o životnom prostredí a rozvoji v Riu r. 1992. J. Keller podrobne charakterizuje jeho návrh na diverzifikáciu činnosti OSN zriadením 4 rovnocenných systémov OSN vrátane Ekologického systému, na čele kto-

rého by bola Rada OSN pre životné prostredie. Svetovosť Vavrouškovo návrhu, ale aj jeho oprávnené pochybnosti o adekvátnom a optimálnom využití šancí po Riu pustiť sa vážne a koncepčne do riešenia globálnych problémov ohrozujúcich naše prežitie, potvrdzuje aj správa z tlače (ktorá nepotrebuje komentár), že 11. 8. 1995 kancelár Helmut Kohl v rozhovore pre denník Bild prišiel s myšlienkou zriadiť Svetovú radu pre životné prostredie, ktorá by podľa vzoru Rady bezpečnosti OSN riešila zásadné otázky, ktorým svet musí čeliť na konci 20. storočia v oblasti životného prostredia.

Kniha J. Kellera vyúsťuje do elegantného a príťažlivého výkladu udržateľnosti ako obohatenia človeka (a nie jeho odriekania) a nachádzania pocitu zmyslu života v spoločnej obrane proti spoločnej hrozbe zničenia našej civilizácie konzumným štýlom života.

Autor zdôrazňuje, že ak premýšľame o hodnotách trvalej udržateľnosti života, premýšľame zároveň aj o voľbe a slobode. A ak volíme udržateľnosť, tak sme sa rozhodli pre prácu, námahu, a hlavne pre premýšľanie. Lebo hodnoty udržateľného života sú inej povahy, ako hodnoty vecí, ktoré nás obohacujú v ekonomickom zmysle slova. Pritom naše premýšľanie je jediným známym neobmedzeným zdrojom. Neobmedzeným nie v zmysle nekonečného hľadania náhradných zdrojov pre rast výroby, ba ani v nevyčerpatelnosti dôvtipu v napodobňovaní zázračného mechanizmu hospodárenia prírody. Skutočne neobmedzeným zdrojom bohatstva sa naše myslenie stáva, ako krásne hovorí Jan Keller, až v trojrozmernom priestore ľudskej nádeje, až v zmysle našej jedinečnej schopnosti reflektovať vôľu k životu aj iných živých bytostí a prijať za ne aj zodpovednosť. Potvrdzujú to nielen myšlienky, ale aj celý život Josefa Vavrouška.

Kniha J. Kellera je pre nás výzvou. Ak zvolíme Vavrouškovu cestu, ak budeme premýšľať a konať s ním a v mene trvalej udržateľnosti života, potom nájdeme tie isté problémy ako on. Jeho premýšľanie a konanie problémy nezmenilo. Ale

otvoril nám oči. A Jan Keller nám posvietil na cestu.

Peter Krchnák

Jan Keller: Přemýšlení s Josefem Vavrouškem. Vydalo Nakladatelství G-plus G, Praha 1995, 175 strán.

